

Карпич Ірина Олександрівна

ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧОГО РУХУ В
ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ УКРАЇНИ
(20 – початок 30-х рр. ХХ ст.)

Монографія

Умань – 2016

УДК 37(477)(09)+070

ББК 74.03(4Укр)+76.123(4Укр)

Рецензенти:

Кочубей Т. Д. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Петренко О. Б. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Сараєва О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 12 від 21.06.2016 р.).*

Карпич І. О.

Проблеми дитячого руху в педагогічній періодиці України (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.) : монографія / І. О. Карпич. – Умань : Візаві, 2016. – 183 с.

У монографії наведено теоретичне узагальнення та вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у виокремленні та розкритті проблем дитячого руху в педагогічній періодиці України 20 – початку 30-х рр. ХХ ст.

До наукового обігу введено маловідомі та невідомі архівні документи, історичні факти, пов'язані з висвітленням проблем дитячого руху в педагогічній періодиці України 20 – початку 30-х рр. ХХ ст.

Для наукових працівників, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів, дослідників, а також усім, хто цікавиться історією становлення та розвитку періодичної преси, дитячого руху України.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧОГО РУХУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ УКРАЇНИ (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.).....	8
1.1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження.....	8
1.2. Дитячий рух як фактор соціального виховання у досліджуваній період.....	19
1.3. Становлення та розвиток періодичних педагогічних видань України 20 – початку 30-х рр. ХХ ст.....	28
Висновки до першого розділу.....	47
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧОГО РУХУ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНИ (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.).....	49
2.1. Історія вітчизняного дитячого руху в педагогічній періодиці України в 20 – на початку 30-х рр. ХХ ст.....	49
2.2. Нормативно-правове забезпечення дитячого руху в педагогічній періодиці України досліджуваного періоду.....	58
2.3. Педагогіка дитячого руху на сторінках періодичної преси України 20 – початку 30-х рр. ХХ ст.....	67
2.4. Основні напрями розвитку дитячого руху в педагогічній періодиці України досліджуваного періоду.....	81
2.5. Зарубіжний дитячий рух у педагогічній періодиці України (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.).....	99
Висновки до другого розділу	111
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИТЯЧОГО РУХУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ УКРАЇНИ (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.).....	113
3.1. Питання добору керівних кадрів та підготовки організаторів дитячого руху в педагогічній періодиці України досліджуваного періоду.....	113
3.2. Розвиток педагогічної періодики та навчально-методичної літератури на сторінках української преси (20 – початок 30-х рр. ХХ ст.).....	126
Висновки до третього розділу.....	139
ПІСЛЯМОВА.....	141
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	144
ДОДАТКИ.....	173

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКП(б)	Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМ	Всесоюзна Ленінська комуністична спілка молоді
ВУЦВК	Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
ВЦРПС	Всесоюзна центральна рада професійних спілок
Головсоцвих	Головний відділ соціального виховання
Губнаросвіта	Губернський відділ народної освіти
ДД	Товариство «Друзі Дітей»
КП(б)У	Комуністична партія України (більшовиків)
КДР	Комуністичний дитячий рух
ЛКСМУ	Ленінська комуністична спілка молоді України
Наркомос	Народний комісаріат освіти
РЛКСМ,	Російська Ленінська комуністична спілка молоді
РКСМ	
РСФРР	Російська Соціалістична федеративна Радянська Республіка
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
УСРР	Українська Соціалістична Радянська Республіка
ЦБ КДР	Центральне бюро комуністичного дитячого руху
ЦК ЛКСМУ	Центральний комітет Ленінської комуністичної спілки молоді України

*Наталії Миколаївні Коляді
з любов'ю та вдячністю*

ПЕРЕДМОВА

Сучасні соціально-економічні та суспільно-політичні перетворення в Україні вимагають переосмислення та вдосконалення соціальних інститутів, передусім, перегляду роботи тих, що займаються вихованням молоді та відповідальні за її ефективну соціалізацію.

Інноваційні процеси, що відбуваються в державі, вплинули і на діяльність сучасних дитячих об'єднань та організацій. Поряд із занепадом традиційних структур виникає безліч різноманітних за цілями дитячих організацій, збільшується кількість релігійних, екологічних, патріотичних, спортивних та інших асоціацій дітей, відбувається їх організаційне самовизначення та самоусвідомлення. Права дітей на об'єднання зі своїми однолітками гарантують такі нормативні документи: Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Указ Президента України «Про заходи щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху в Україні», Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 роки та ін.

Проте сьогодні розвиток дитячого руху відбувається складно: для його динаміки не вистачає досвіду, методичного забезпечення, кадрів тощо. При створенні нових дитячих організацій їх ініціатори нерідко йдуть шляхом механічного запозичення зарубіжного досвіду, без урахування історичних традицій своєї країни.

Цінним джерелом для вивчення історії, теорії та практики дитячого руху є періодичні видання через їх оперативність та безпосередність відображення подій. Сторінки періодичних видань 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. відображали актуальні проблеми дитячого руху, пропагували нові форми і методи роботи піонерської організації, висвітлювали передовий досвід діяльності дитячих організацій в Україні та за рубежом. Таким чином, публікації на сторінках газет і журналів перетворюють пресу на своєрідну скарбницю джерел епохи, які різнопланово висвітлюють події. Існування незначної кількості сучасних періодичних видань для дитячих організацій актуалізує дослідження історії їх започаткування і розвитку.

Важливою для дослідження дитячого руху є педагогічна періодика 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. Загальнопедагогічні видання були вузькоспеціалізованими в детальному висвітленні проблем дитячого руху, тому значну цінність становлять методичні періодичні видання для організаторів дитячого руху – всеукраїнський журнал «Дитячий рух» (1925–1934) та всесоюзний журнал «Вожатый» (1924–1988). Оскільки Україна (УСРР) на той час входила до складу СРСР, то в дослідженні, крім українських періодичних видань, аналізуємо видання всесоюзного рівня.

Першими дослідниками дитячого руху були його теоретики та практики, які розробляли різноаспектні проблеми: передумови виникнення та історію дитячого руху (О. Гуревич, А. Левицький, В. Лір, М. Миронов, О. Тараханов, С. Ходоровський, Я. Цеханський, С. Ярославенко та ін.); дитячий рух як фактор соціального виховання (Е. Гернле, С. Роговий, І. Соколянський та ін.); педагогіку

дитячого руху (Г. Бабенко, Р. Барун, А. Гузарій, М. Зак, С. Кільколик, Д. Лавров, М. Ліхтеров, Г. Неділько, І. Соколянський, В. Чашко та ін.); проблеми керівництва та підготовки організаторів дитячого руху (Д. Белінська, О. Буров, А. Вайншенкер, А. Гендрихівська, Н. Крупська, М. Ліхтеров, К. Попов, В. Чашко та ін.); історію становлення та розвитку зарубіжного дитячого руху (В. Дюшен, М. Крупеніна, В. Лір, М. Миронов, Ю. Самотой, Я. Смоляров, К. Сотман, А. Шавикін, М. Шар та ін.).

Сьогодні дитячий рух, як частина демократичних процесів суспільства, стає суб'єктом суспільних перетворень і привертає увагу науковців. У працях Л. Алієвої, М. Басова, М. Богуславського, Н. Коляди, Ю. Поліщука, І. Руденко та ін. висвітлено історію дитячого руху; наукові розвідки українських учених В. Барабаша, М. Баяновської, О. Боровця, А. Зайченко та ін. присвячені різним аспектам сучасного дитячого та молодіжного руху.

Проблеми дитячого руху в періодиці в різні історико-педагогічні періоди розробляли його сучасники, теоретики та практики. Першими дослідниками педагогічної преси 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. були співробітники редакцій періодичних видань: В. Арнаутов, Л. Гострий, А. Гузарій, А. Журавський, С. Кільколик, М. Крупеніна, В. Лір, М. Миронов, В. Мускін, І. Петровський, Н. Потапов та ін., які розглядали пресу як ефективний засіб виховання дітей.

У радянський період питання педагогічних часописів розкрито в дослідженнях А. Аكوпова, М. Басова, С. Гармаша, Д. Григораша, В. Зябкіна, К. Присяжнюк, Л. Семенко, А. Токарської, О. Федорова, М. Холмова та ін.

На сучасному етапі особливості періодичної преси висвітлили у своїх наукових доробках О. Адаменко, Л. Вайда, І. Зайченко, Я. Кривко, А. Крохмаль, С. Лобода, І. Мельник, А. Пугач, О. Сараєва та ін.

Розкриттю досліджуваної проблеми сприяє цілий спектр сучасних історико-педагогічних досліджень, авторами яких є Т. Антонюк, Л. Березівська, Н. Гупан, Т. Кочубей, В. Кузь, О. Петренко, Н. Побірченко, О. Сухомлинська, В. Федяєва, Т. Філімонова, Л. Цибулько та ін.

Проте більшість історіографічних праць із проблем дитячого руху в педагогічній періодиці опосередковано стосуються досліджуваної теми: вони присвячені загальним аспектам дитячого руху, періодичної преси, мають фрагментарний характер та потребують усебічного аналізу.

Джерельну базу дослідження становлять: документи уряду УСРР та СРСР про дитячий рух і педагогічну пресу; статuti українських дитячих організацій та об'єднань, статистичні відомості, збірники документів, навчально-методична література, спогади, праці вітчизняних та зарубіжних науковців; праці державних і громадських діячів, провідних педагогів досліджуваного періоду (Г. Гринько, О. Залужний, А. Зільберштейн, М. Миронов, О. Попов, І. Соколянський, Я. Ряппо, Я. Чепіга та ін.); матеріали історико-педагогічних досліджень (автореферати, дисертації, монографії), довідково-бібліографічна література; педагогічні періодичні видання 20 – початку 30-х рр. ХХ ст.: журнали «Дитячий рух» (1925–1934), «Вожатый» (1924–1988), «Путь просвещения» («Шлях освіти», «Комуністична освіта») (1922–1941), «Радянська освіта» (1923–1931), «Просвещение Донбасса» («Освіта Донбасу», «Радянська школа») (1922–1930) та ін.; піонерська періодика: журнали «Червоні квіти» (1923–1931), «Октябрьские всходы» (1924–1930); газети «Юный спартак» (1922–1924), «Юный ленинец»

(1924–1925) та ін.

Основою для написання монографії стали: документи, що зберігаються у фондах архівних установ: Центрального державного архіву громадських об'єднань України, м. Київ (фонд № 7 – Центральний комітет Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України), Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, м. Київ (фонд № 166 – Народний комісаріат освіти УСРР. 1919–1935 рр.); матеріали фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема, Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки Інституту історії НАН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки НАПН України та ін.

Монографія підготовлена відповідно до наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер 0111U009198), Центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (МОН України і НАПН України) та держбюджетних тем: «Розвиток дитячого руху в Центральній Україні (друга половина XIX – XX ст.)» (державний реєстраційний номер № 0110U001000, 2010–2012 рр.), «Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина XIX – початок XX ст.)» (державний реєстраційний номер № 0113U000331, 2012–2015 рр.).

Монографія складається з передмови, трьох розділів, висновків до розділів, післямови, списку використаних джерел та додатків. Додатки містять інформацію про мережу періодичної преси як всеукраїнського, так і всесоюзного рівнів 20 – початку 30-х рр. XX ст.

